

УДК 821.112.5(493)

DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2659.2025.37.10>Ольга ПЕТРЕНКО, асп.
ORCID ID: 0009-0009-2590-8078
e-mail: petrenkoolha@knu.ua

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ПОШУК СЕБЕ НА ПЕРЕТИНІ КУЛЬТУР У РОМАНІ ЯСМІНИ ЕЛЬ МЕССАУДІ "ВУЛИЧНИЙ КІТ"

Вступ. Окреслено причини посилення уваги науковців до міграційного вектору в гуманітаристиці кінця ХХ – початку ХХІ ст., коли виникає нова парадигма постколоніальної теорії: чимало нових авторів звертаються до власного етнокультурного міграційного досвіду, щоб у просторі літератури окреслити модифікації національної ідентичності та розмежування понять "ми" / "вони". Малодослідженість нідерландської літератури¹ у вітчизняному літературознавстві загалом та обраного об'єкту дослідження зокрема, а також необхідність вивчення різних аспектів міграції, зокрема з погляду літературознавства, зумовлюють актуальність та новизну дослідження, мета якого – аналіз особливостей формування національної ідентичності та пошуку себе у просторі роману письменниці ХХІ ст. Ясмін Ель Мессауді "Вуличний кіт" (Straatkat, 2022).

Методи. Дослідження опирається на теорію гібридної ідентичності або ж "ідентичності помежів'я" Гомі Бгабгі. До того ж, застосовано такі літературознавчі методи: історико-культурний, герменевтичний, біографічний і метод уважного читання.

Результати. Ясмін Ель Мессауді належить до наймолодшого покоління письменників нідерландської літератури, які репрезентують складні й болючі індивідуальні сценарії синтезу на перетині культур. У своєму дебютному романі "Вуличний кіт" авторка звертається до власного досвіду і як представниця другого покоління мігрантів з'ясує своєрідність генераційного виміру самоідентифікації, висвітлюючи ті труднощі, із якими доводиться мати справу мігрантам на шляху формування нової особистісної ідентичності. Проаналізовано етапи пошуку себе та своєї ідентичності головною героїнею роману крізь призму її переживань і взаємодії з двома культурами, на межі яких вона зростала, що своєю чергою розкриває динамічний процес особистісної та культурної ініціації в умовах мультикультурного середовища.

Висновки. Роман Ясмін Ель Мессауді "Вуличний кіт" ілюструє складний процес самоідентифікації мігрантів, що супроводжується внутрішніми конфліктами та постійним переосмисленням культурної приналежності. Авторка аналізує, як різні етапи життя та соціальні фактори впливають на розуміння ідентичності, відзначаючи відмінності в цьому процесі для різних поколінь мігрантів. Письмо про себе підтверджує тезу про гібридну ідентичність, оприявнюючи складність і багатогранність особистості в умовах глобалізації та міжкультурного досвіду.

Ключові слова: нідерландська література, еміграційна література, категорія Іншого, теорія ідентичності, гібридна ідентичність, імагологія, письмо про себе.

Вступ

Для кінця ХХ – початку ХХІ ст. характерне стрімке прискорення мобільності, а також асоціювання тогочасного світу з плинністю, трансформаціями та флюїдністю (Шимчишин, 2020, с. 7): вимушені переміщення через нестабільні військово-політичні ситуації та конфлікти, посилення трудової міграції внаслідок формування глобальних ринків праці, суттєвий розвиток галузі туризму завдяки послабленню візових режимів у багатьох країнах, динамічний розвиток інтернету й цифрових технологій і глобалізаційні процеси поступово стирають кордони, що призводить до виникнення поняття транскультурності та терміну "citizen of nowhere". Унаслідок таких інтенсивних міграційних процесів простір, географія, територія, місцевість і локус стають основними поняттями гуманітаристики кінця ХХ – початку ХХІ ст., а проблематика постколоніального дискурсу набуває помітних трансформацій: у ній з'являється новий вектор – міграційний, спрямований до вивчення етнокультурного досвіду пошуку себе та свого дому в новому середовищі, суттєво відмінному від попереднього досвіду інкультурації. Стрімкий розвиток міграційної літератури наприкінці ХХ – початку ХХІ ст. зумовлений багатьма причинами: така (ре)територіалізація дала можливість сучасному емігранту не лише просторово дистанціюватися від своєї батьківщини, але й відрефлексувати її значення для власного становлення та світосприйняття, а також осягнути, чим ми завдячуємо тому локусу, із якого походимо, і як він формує нашу інакшість, яка по-особливому починає відчуватися в новому та незнайомому середовищі (Шимчишин, 2020, с. 8).

Отже, формується нова парадигма постколоніальної теорії, у центрі якої – культурна ініціація, модифікація національної ідентичності та менталітету людини в умовах інтенсивної міжкультурної взаємодії, становлення мультинаціональних і гібридних ідентичностей, проєкція культурної травми та культурної пам'яті, а категорія Іншого стає одним із центральних аспектів у таких постколоніальних розвідках. Багато авторів, творчість яких постає в умовах міграції, звертається до власного етнокультурного міграційного досвіду, аби у просторі літератури представити індивідуальні моделі осмислення вищезазначених аспектів та окреслити особливості складного процесу інтеграції в новому середовищі.

Підвищення інтересу літературознавців до дослідження категорії Іншого в художніх творах, загальне прискорення міграційних процесів і необхідність вивчення різних аспектів міграції не лише крізь призму соціологічних, культурологічних і психологічних студій, а й з погляду літературознавства, входження у мейнстрім постколоніальної критики й долучення до практик, які розгортаються у просторі малодослідженої нідерландської літератури, а також спричинена російсько-українською війною близькість теми пошуку себе та свого місця в новій соціокультурній ситуації для українського читача зокрема визначають **актуальність** проблематики дослідження. **Новизна** полягає в тому, що у фокусі інтересу – нідерландська література, якій в українському літературознавстві присвячено лише кілька наукових праць і яка, таким чином, досі лишається своєрідною "terra incognita" для сучасних науковців. Дебютний роман

¹ Відповідно до усталеної практики, ідеться про художні твори, написані нідерландською мовою. Література Нідерландів (разом з Антилськими островами), Фландрії та Суринаму.

Ясмiни Ель Мессаудi "Вуличний кiт" (*Straatkat, 2022; мум i далi переклад наш – О. П.*) досi ще не досліджувався в контекстi iдентичнiсних студiй, як i не входив до корпусу текстiв, якi репрезентують мiграцiйну лiтературу Бельгiї. Ця стаття є спробою дослідити культурнi перехрестя Заходу та Сходу, з'ясувати, як рiзнi культурнi досвiди можуть не лише співiснувати, а й формувати гiбридну iдентичнiсть мiгранта, що є порiвняно маловживаним пiдходом до аналізу мiграцiйної лiтератури в контекстi сучасних глобалiзацiйних процесiв, мiграцiйних потокiв i культурного обмiну останнього десятирiччя.

Об'єктом дослідження є роман "Вуличний кiт" Ясмiни Ель Мессаудi, яка належить до другого поколiння марокканських iмiгрантiв у Бельгiї. **Предметом** дослідження є художнє осмислення процесiв пошуку себе, формування гiбридної iдентичностi та культурної асимiляцiї й нацiональної iдентифiкацiї головною героїнею досліджуваного роману.

Метою наукового дослідження є визначення особливостей модифiкацiї нацiональної iдентичностi та з'ясування специфики авторської репрезентацiї пошуку себе у просторi роману "Вуличний кiт".

Ця стаття покликана, з опорою на теорiю гiбридної iдентичностi Гомi Бабга, дослідити досвiд соцiально-культурної й особистiсної iнiцiацiї мiгранта i формування iдентичностi, яке передбачає вивчення культурного спадку як складову самовираження в новому соцiокультурному середовищi на прикладi роману Ясмiни Ель Мессаудi "Вуличний кiт".

Методи

На тлi глобалiзацiйних i мiграцiйних процесiв ХХ–ХХI ст. помітною стає тенденцiя щодо позицiювання мiсцевих культурних традицiй як автентичних, а корiнних мешканцiв як перших i кращих, i подiбнi настрої Едвард Саїд називає "хибною фундаменталiстською iдеологiєю доби", оскiльки суспiльства "не можна обмежувати однією традицiєю, расою чи релiгiєю", бо ж навiть традицiйно однорiднi європейські краiни перебувають у станi постiйних змiн унаслідок величезних впливiв мiгрантiв, експатрiантiв, бiженцiв, якi постають як "окремий найважливіший чинник по всьому свiту" (Саїд, 2001, с. 6). Одним з теоретикiв постколонiальної критики, який пiдтримав i розвинув висловлене Саїдом твердження, є американський дослідник iндійського походження Гомi Бабга, який запропонував поняття "гiбридної iдентичностi" або ж "third space identity", що виникає на межi присутностi рiзних елементiв кiлькох культур. Гомi Бабга дещо змiнив традицiйне поняття "гiбриду", яким спершу позначалися представники колонiзованого свiту – тубiльцi, що зазнавали поневолення колонiзатором або ж домінуючою культурою, i через що, з одного боку, відбувалося їхнє витiснення з родової культури, а з iншого – асимiляцiя в чужорiдній культурi. Натомiсть теоретик трактує гiбриднiсть у контекстi "in-between space" або ж "in-between identity", себто "простору помежiв'я" або ж "iдентичностi помежiв'я", об'рунтовуючи сутнiсть нової iдентичностi, яка не отожднюється з жодною з культур, на межi яких формується особистiсть, i яка характеризується стиранням рiзницi між центральними та маргiнальними iдентичностями i виникненням цiлком нової на перетинi кiлькох культур (Bhabha, 2004).

У працi "Розташування культури" (*The Location of Culture, 1994*) Гомi Бабга розглядає межi культур як мобiльнi та рухомi, зазначаючи, що вiдтворення культури "третього простору" та культури "за межами" стає художньою стратегiєю нашого часу, наративом перехiдного стану життя на "помежiв'я". На цьому етапi суб'єкт відчуває свою

причетнiсть до двох або й бiльше культур, але до жодної з них цiлком не належить. Таке свiтовiдчуття дослідник визначає як "позадомнiсть" ("unhomeliness"): суб'єкт, звертаючись у пошуках своєї iдентичностi до власного корiння, уже не має можливостi бути цiлковито своїм "у своєму доми", адже вiдчув на собі вплив iншої культури, проте i в цiй культурi метрополiї він не став своїм, а залишається гостем, екзотичним прибульцем зi Сходу, отож змушений опанувати новий "простiр помежiв'я", який, варто зауважити, не завжди "має сенс трагiчностi i втрати, а навпаки, належнiсть до обох бокiв вододiлу дозволяє краще зрозумiти їх [...] (Bhabha, 2004, р. 57). Саме цей стан Гомi Бабга позицiонує як гiбридну iдентичнiсть, яка, на думку дослідника, визначає характер сучасної культури й має бiльший потенцiал у сучасному свiтi, оскiльки анулоче домінуючий вплив однієї культури та дозволяє суб'єкту виявляти риси приналежностi до обох свiтiв i водночас не вписуватися в жоден iз них.

Чимало дослідникiв вбачають у такому концептi гiбридностi, яка до цього витлумачувалася радше в негативному значеннi, чимало переваг. Зокрема, Саїд вважає, що подiбний стан дозволяє особистостi вiдчути приналежнiсть "не до однієї iсторiї i не однієї групи". Александер Ф'ют переконаний, що суб'єкти, якi перебувають "помiж" чи є "не зафиксованими в готових схемах", мають найбільшу здатнiсть "розумiти чи апробувати те, що є цiлком iнакшим", а Тамара Гундорова стверджує, що подiбнi форми "вiдбивають становлення нових локальних спiльнот всерединi глобалiзованого свiту, а також знимають розрiзнення доми i дiаспори, захiдного i сiдного" (цит. за: Євтушенко, 2017, с. 177).

Результати

Роман "Вуличний кiт" став дебютним романом бельгiйської журналістки Ясмiни Ель Мессаудi. Він вийшов друком навеснi 2022 р. i отримав схвальнi вiдгуки читачiв мультикультурної Бельгiї, а з часом й iнших європейських краiн. Роман є не лише автобiографiчним, а й належить до зразкiв лiтератури письма про себе, у свiтлi якої "iдентичнiсть мислиться й постає як iсторiя про себе, яку ми оповiдаємо – собi та iншим зокрема", а саме художнє письмо є спробою осмислення героїнею засобами сторiтелiнгу. Роман є зразком письма про себе, оскiльки через образ безпритульного kota авторка досліджує теми самотностi, пошуку доми та внутрiшнього вiдродження, а описуючи досвiд пошуку себе та своєї iдентичностi на помежiв'я двох культур у формi художнього письма, Ясмiна – як реальна, так i фiкцiйна – використовує свою оповiдь як засiб саморефлексiї та вiдновлення внутрiшньої цiнностi.

У центрi оповiдi – iсторiя Ясмiни, яка народилася в Бельгiї в родинi корiнної бельгiйки та емигранта з Марокко, i, вiдповiдно, зростала у двох культурах i трьох свiтах – бельгiйському, марокканському й обмеженому стiнами свiтi батькiвського доми, який вiдокремлював її вiд зовнiшнього свiту. Тiсний зв'язок фiкцiйної Ясмiни з Бельгiєю прослiдковується на кiлькох рiвнях. Перш за все, це формальний рiвень, оскiльки вона є громадянкою Бельгiї та має бельгiйський паспорт. По-друге, її приналежнiсть до бельгiйського суспiльства можна також проаналiзувати крiзь призму професiйних стосункiв: далеки вiд "сiдного" життя колеги з європейськими цiнностями значно ближчi та зрозумiлiшi Ясмiнi, а нiж її марокканські родичi по татовiй лiнiї. По-третє, мiцний внутрiшній та емоцiйний зв'язок з мамою-бельгiйкою, з якою її об'єднують мова (нiдерландська) i вiдвертi розмови на теми, якi не приймають порушувати в iсламi (зокрема, евтаназiя, смерть, стосунки), також переконують у тому, що Ясмiнi все ж ближчими є консенсуси сучасного бельгiйського

суспільства: *"Про любов та смерть у марокканській культурі говорити не прийнято. Навіть зі своєю дружиною. Моя мама, наприклад, не проти евтаназії, але у присутності мого тата це слово навіть не можна промовляти"* (El Messaoudi, 2022, р. 115); *"На делікатні теми ми з татом ніколи не говорили. Щоразу, коли у мене починалися або закінчувалися стосунки з хлопцями, про це знала лише мама, яка вже потім коротко переповідала все тату"* (El Messaoudi, 2022, р. 116]. Насамкінець, довготривалі стосунки з коханим чоловіком, у яких визначальною була європейська культура шлюбу, також сприймалися Ясміною як такі, що характеризують її як, власне, бельгійку. Попри те, що такий формат стосунків не схвалювався батьком, який сповідував іслам, Ясміна мала партнера, із яким тривалий час жила в цивільному шлюбі, ретельно приховуючи це від марокканської частини родини.

Натомість зі світом Марокко Ясміну пов'язувала насамперед екзотична зовнішність, яку вона описує так: *"Великі європейські очі зі ще більшим арабським носом. Темне волосся, яке не є ані кучерявим, ані прямим. Ні одне, ні інше. Ні риба, ні м'ясо"* (El Messaoudi, 2022, р. 79). Батькові розповіді про далеке Марокко та його дитинство там також постійно знаходили відгук у марокканській частині ідентичності Ясмینی: щоразу, коли тато сам їхав до Марокко побачитися з ріднею, їй здавалося, що та незвідана частина її самої перебуває десь там, на батьківщині батька. Ще одним фактором, який беззаперечно пов'язував Ясміну зі світом Марокко, була марокканська частина її родини в Бельгії, представники якої, хоч і були зовсім іншими та не вповні зрозумілими і близькими, оскільки вони виховувалися в повністю ісламських сім'ях, і все ж вносили марокканські звичаї та традиції у її винятково європейську буденність. Окрім того, недільна школа Корану, яку Ясміна відвідувала за власним бажанням, аби відчувати себе частиною групи та спробувати відновити частково втрачений зв'язок із батьківщиною батька, також давала дівчині хоч нечасте, та все ж міцне відчуття приналежності до марокканської культури. Насамкінець, східні казки, які батько часто читав перед сном, допомагали глибше занурюватися в марокканську культуру, і щоразу, як в Ясміні виникала симпатія та почуття до когось, вона *"вдень марила ним у класі, а вночі уявляла нас найсправжнішими Аладдіном та Ясмін, які летять над містом на чарівному килимі"* (El Messaoudi, 2022, р. 104).

Щодо "третього" світу, розташованого на помежів'ї бельгійської та марокканської культур і традицій, то уособленням його у житті Ясмینی були насамперед родина та батьківський дім, достоту як "кокон": *"Моя сім'я була безпечним коконом, де мене з братом постійно підтримували, pestили, обіймали та хвалили. І це завжди створювало величезний контраст до того, що чекало нас іззовні"* (El Messaoudi, 2022, р. 157). А ще були французька мова як єдина, якою володіли всі члени родини, Біблія та Коран, які з дитинства рівнозначно ділили простір однієї полиці вдома, а також святкування Різдва з ялинкою та "Сам удома" і водночас стравами марокканської кухні, які готував батько. Таке поєднання традицій обох культур – зокрема, традиції робити спільне родинне фото на Різдво і водночас щовечора змашувати волосся типовими для Марокко східними оліями – створювало окремий бельгійсько-марокканський простір, у якому було по-особливому комфортно завдяки гармонійному поєднанню традицій обох культур і рівнозначній важливості кожної.

Дорослішаючи, Ясміна починає розуміти, що вона не належить до жодного зі світів, які перебувають за

межами батьківського дому, і саме тоді перед нею гостро постає питання "Хто я?", яке цікавить не лише її саму, але й відповіді на яке все частіше починає вимагати суспільство (*"Все було чудово. Доти, поки мені не доводилося виходити за поріг нашого дому"* (El Messaoudi, 2022, р. 205); *"Прошло стільки років, а я досі не знаю хто я, але відчуваю, що суспільство очікує від мене відповіді. Це зрозуміло з питань, які я отримую щодня. Ти мусульманка? Ти мусиш носити хіджаб? Ти відчуваєш себе більше бельгійкою чи марокканкою? Ти плануєш повернутися до Марокко?"* (El Messaoudi, 2022, р. 109)).

Неприйняття Ясмینی представниками бельгійського соціуму прослідковується на кількох рівнях. Перш за все, це неприйняття сусідськими дітьми, які в дитинстві відмовлялися гратися з нею, бо *"запах [від східних олій] був настільки стійким та пронизливим, що коли я йшла гратися з сусідськими дітьми, вони просили мене повернутися додому. Вони не витримували цей запах, і я їх за це не засуджувала"* (El Messaoudi, 2022, р. 118)]. Шкільні образи також змушують Ясміну визнати те, що факт її народження на території Бельгії в очах однокласників не робить її бельгійкою: *"Слова, які я тоді почула, переслідують мене все життя. Вони викарбувані у моїй голіві, як тату. Він хоче знати, чи ти бельгійка. "Тобто? Що ти маєш на увазі?" – питаю з нервовою посмішкою на обличчі. "Те, що він не зустрічатиметься з марокканкою. Йому від цього... бридко"* (El Messaoudi, 2022, р. 105). Труднощі у пошуку роботи у студентські роки та постійні конфлікти на роботі посилюють Ясміні відчуття відчуженості в бельгійському соціумі: *"Ясміно, справи такі: ми не можемо запропонувати цю роботу марокканці на постійній основі. Дозволити комусь з твоїм кольором шкіри працювати на касі цілий рік було би проявом неповаги до наших клієнтів"* (El Messaoudi, 2022, р. 221); *"Тема – різноманіття голосів у медіа. Мої колеги з такими ж екзотичними іменами, як моє, можуть висловити свою позицію щодо цього. Чи маємо ми вплив на формування думки у суспільстві? Що краще – бельгійсь з темним кольором шкіри чи той, у якого просто інша релігія чи культура? Я відчуваю на собі зневажливі погляди. Марокканка, яка намагається вплинути у білу масу. Зрадниця. Темна зсередини, біла зовні"* (El Messaoudi, 2022, р. 64). Отже, автентичні культурні практики, зовнішність Ясмینی та тема її походження загалом виступають засобами іншування, а сам процес відчуження та маргіналізації тісно пов'язаний з категорією "іншого". У випадку Ясмینی, її відмінності від бельгійського суспільства не лише формують сприйняття її особистої ідентичності, але і створюють межі між "своїми" та "чужими". Категорія "іншого" вказує на тих, хто не вписується в домінуючі норми та цінності культури, і через це зазнає відчуження. Так, "інший" не просто є відмінним, а часто стає об'єктом соціальної ізоляції та стигматизації. "Інший" стає об'єктом соціальної дистанції, що сприяє формуванню колективних ідентичностей через виключення. Водночас, саме через цей концепт можна краще зрозуміти, як Ясміна переживає свою ідентичність і як це взаємодіє з культурними та соціальними умовами, у яких вона перебуває.

Натомість у світі марокканської культури Ясміна теж неочікувано для себе виявляється абсолютно чужою. Їй боляче, коли родина батька сприймає її як інакшу та нерідну: *"Різниця між нами була дуже помітною: я з мікрофоном та навушниками, і моя кузина з двома дітьми у руках та кучерявим волоссям, ретельно захованим під хіджабом. Ми почувалися настільки ніково, як ніколи раніше. Вона мене навіть не обійняла. Ми живемо*

надто різними життями, у яких наші дороги більше не перетнуться" (El Messaoudi, 2022, p. 188). Чужою вона почувається і в оточенні марокканців Бельгії: "На Південному ринку в Брюсселі я чую, як двоє чоловіків говорять мовою, яка ніколи не була моєю, але я завжди намагалася опанувати її. Ентузіазм, який відчувається у їхньому голосі після мого "Salat alaikum", зігриває мене зсередини. Але я не розумію ані слова з того, що вони говорять потім. І їхнє розчарування у мені зростає так швидко, як і відстань, на яку вони від мене віддаляються" (El Messaoudi, 2022, p. 241). Поїздка в Марокко та невдалі спроби встановити зв'язок із родиною батька руйнують Ясмінині сподівання віднайти справжню себе на африканському континенті: "Кілька років поспіль я марила поїздкою в Марокко. Шанс відвідати батьківщину мого тата і відкрити іншу частину своєї ідентичності. Татові завжди була не до владости ця ідея, і тепер я розумію чому. Його донька: не заміжня, без дітей, але живе у цивільному шлюбі з чоловіком і не носить хіджаб" (El Messaoudi, 2022, p. 66).

Ясмiна почувається вигнанкою, яка не може відшукати собі місце в жодній із країн. Вона розмірковує про різні покоління мігрантів і те, наскільки сильно представників кожного з них хвилює питання "Хто я?". Для першого покоління мігрантів – тих, хто народився у 1950–60 рр., як її батько, – міграція була власним вибором, і, незважаючи на перший досвід і непросту долю, вони все ще сприймають культурне різноманіття як перевагу й однозначно можуть відшукати себе хоча б у якійсь культурній групі ("Наші мотиви – надто різні. Він мусив покинути дім через економічні причини, і вони, звичайно, важливіші за мої. Але це саме те, через що він ніколи не знатиме як це – не почуватися вдома абсолютно ніде. Коли він випадково зустрічає в Бельгії незнайомих марокканців, між ними одразу встановлюється зв'язок. Не лише через мову, віру та спільний бекграунд, а ще й через те, що всі вони опинилися тут через ті ж самі причини. Звичайно, їм було непросто тут. Я розумію біль неприйняття, але водночас заздрю їм, оскільки вони все ще належать до однієї спільноти, навіть якщо це спільнота вигнанців" (El Messaoudi, 2022, p. 85); "Мої батьки завжди пишались нашою подвійною ідентичністю. "У тебе дві батьківщини", – часто казали мені. У різноманітній релігій та культур вони вбачали багатство. І це було справді так. Доти, поки я не ступала за поріг батьківського дому" (El Messaoudi, 2022, p. 205)).

До другого покоління мігрантів належить сама Ясмiна, і її досвід зростання та життя на помежів'ї двох культур і соціально-культурної ініціації промовисто передає один із епізодів роману: заповнюючи анкету-знайомство та відповідаючи на питання "Опишіть себе трьома словами", вона без жодних сумнівів зазначає – "Я не знаю, хто я", оскільки ототожнює питання самості насамперед із походженням людини. Своє життя в мультикультурній родині вона асоціює з постійним пошуком себе та неможливістю віднайти свій дім ("У мене немає дому і пункту призначення. Після всіх найвних розповідей моїх батьків про те, що ми належимо до двох країн та двох спільнот, виявилось, що насправді я не можу знайти себе у жодній з них. Я наче літак, який кружляє над аеропортом, але ніхто йому не дає дозвіл на посадку" (El Messaoudi, 2022, p. 210)). Аналізуючи своє життя як шлях "third culture kid" ("дитини третьої культури"), Ясмiна не приховує своєї образи на батьків, які "у своєму коханні [...] були настільки сліпими, що не подумали про його наслідки для своїх дітей. Це, звичайно, чудово, що вони знайшли одне одного, і що їхнє кохання пройшло

крізь труднощі, різні релігії та відстань. Але в цьому й різниця: вони належать не лише одне одному, але й до певних соціальних і культурних груп. Мій тато – до марокканців, мама – до бельгійців. А як же я? У всьому світі немає такого місця, яке б стало для мене домом" (El Messaoudi, 2022, p. 78) і звинувачує їх за вибір, який вони зробили за неї ("Можливо, у цьому й відмінність. Це не був мій вибір, мені цю роль нав'язали. У них [батьків] був вибір – вони могли завжди повернутися. Я ж народилася вуличним котом, але як і всі хочу віднайти свій притулок" (El Messaoudi, 2022, p. 197)).

До третього покоління мігрантів в оточенні Ясмiни належать діти її брата, яких питання пошуку себе та свого коріння турбує найменше. Відповідаючи на питання "Хто ти?", вони, народжені після 2000-х, думають насамперед про особисті якості, і проблема походження відходить у представників цієї генерації на другий план: "Вона [донька брата] – живий доказ того, наскільки зворушливо красивим може бути результат зустрічі двох континентів. Її зовнішність швидше пристосувалася до реалій навколишнього середовища, ніж це було у моєму випадку. Моя племінниця – це найкрасивіший компроміс, який міг статися між Бельгією та Марокко. Проблема змішаного походження ніколи не турбувала її. Вона описує себе не на основі свого походження чи національної приналежності, а відштовхуючись від індивідуальних рис. Це дає мені надію, що я, можливо, просто належу до "перехідної генерації" (El Messaoudi, 2022, p. 216).

Часопросторова організація роману є інструментом ознайомлення та пошуку себе: кожен простір відповідає за певну культуру, і з кожним простором Ясмiна ознайомлюється окремо. Події роману охоплюють кілька років життя Ясмiни, протягом яких вона пройшла різні етапи пошуку себе та формування власної ідентичності. Перший пов'язаний із недовготривалими невдалими спробами балансувати між двома культурами і бути "своєю серед обох". Смерть матері та втрата "бельгійської" частини себе, а також втрата батьківського дому й "кокону", у якому можна заховатися від зовнішнього світу, характеризують другий етап пошуку Ясмiною місця, до якого вона належить ("Після смерті мами батьківський дім став для мене місцем невимовного болю. Мене постійно переслідує думка, що вона більше ніколи там не з'явиться, а це означає, що разом із нею зникло відчуття дому" (El Messaoudi, 2022, p. 131–132)). Поїздка в Марокко й невдала спроба повернення до батьківського коріння та знайомства з "марокканською частиною себе" стали наступним етапом, який Ясмiна проходила на шляху пізнання справжньої себе. У цій частині роману читач проживає діапазон емоцій Ясмiни та перехід від очікувань і надії нарешті пізнати цю частину себе до повної зневіри і, зрештою, розуміння того, що весь цей час вона жила ілюзіями, бо насправді зовсім не належить до цієї культури: "Тут я віднайду свій дім, я відчуваю це" (El Messaoudi, 2022, p. 69) → "Я пишуся культурою країни, де народився мій батько" (El Messaoudi, 2022, p. 72) → "Я виходжу з літака, вдихаю повітря, ступаю перший крок по марокканській землі ... нічого не відчуваю" (El Messaoudi, 2022, p. 70) → "Своє прибуття в Марокко я уявляла по-іншому" (El Messaoudi, 2022, p. 71) → "Треба більше часу та терпіння" (El Messaoudi, 2022, p. 76) → "Всі, хто знаходяться навколо мене, дивляться на мене однаково. Для них я турист. Інша. І це ніколи не зміниться" (El Messaoudi, 2022, p. 77)). Повернення до Бельгії, постійні переїзди та спроби відшукати свій дім, зміна партнерів і неготовність до постійних стосунків, робота фрілансером і відраза до власної

зовнішності ("Я фрік, мутант, невдалий експеримент. Я бачу лише бридкі риси обличчя, коли я дивлюся на себе у дзеркало" (El Messaoudi, 2022, p. 78–79)) ознаменували передостанній етап пошуку Ясміною своєї ідентичності. Завершальним періодом пошуку справжньої себе на перетині двох культур стало доволі утопічне та все ж свідомо сформоване на основі попереднього досвіду бажання створити окрему групу "straatkatten" – "вуличних котів", які з певних причин не приймаються суспільством: "Може, нам створити власне королівство? Диваків, які ніде не почувуються своїми. Жінка, яка ніколи не народжувала. Дівчата у хіджабах і без них. Колега, яку не приймають на роботі. Зразковий син, який відмовився отримувати освіту, працювати за спеціальністю. Людина, яка ідентифікує себе як жінку, чоловіка чи не належить до жодного гендеру. Амбіційна жінка, яка не мріє про власну родину. Кожен, хто виявився надто темношкірим для світу білих, або навпаки. Коротко кажучи, королівство вуличних котів" (El Messaoudi, 2022, p. 242).

Показово, що останній етап довгої та непростої дороги до себе і прийняття самої себе, описом якого авторка закінчує роман, цілком корелює саме з тезою про гібридну ідентичність Гомі Бгабги, тобто ідентичність, яка виникає на помежів'ї та об'єднує у собі різні культурні та соціальні ролі: "Мій психолог колись сказав: "Особливість твоєї ідентичності у тому, що вона у тебе або відсутня взагалі, або не є цілісною". Тоді я дуже засмутилася і довгий час відчувала себе примарою, що блукає по світу. Жодне місце не є домом. У Бельгії я марокканка, у Марокко – la belge. Але зараз я, схоже, розумію, що він мав на увазі: моя ідентичність поєднує у собі так багато різних ідентичностей. І це саме те, що робить мене невимовно багатою. Зараз я бачу багато ролей та ніш, до яких я належу. Хороша донька. Сестра. Тітка. Подруга. І, зрештою, моя улюблена роль – роль Ясміни, що народилася вуличним котом і знайшла причини пишатися цим" (El Messaoudi, 2022, p. 251).

Ціково, що образ kota в романі Ясміни Ель Мессауді є метафоричним, оскільки він поєднує в собі кілька важливих тем і почуттів, що зокрема відображають тугу за матір'ю та відчуття відчуженості. Кіт стає символом її зв'язку з матір'ю, яка любила котів, і одночасно виражає її глибоке внутрішнє самопочуття. Кіт, який не є одомашненим, а залишає за собою слід вулиці, відображає образ Ясміни як людини, що постійно шукає своє місце у світі, не знаходячи дому ані в Бельгії, ані в Марокко. Цей образ kota, який блукає між двома культурами, стає важливим символом помежів'я бельгійської та марокканської ідентичностей, у яких героїня не може повністю знайти своє місце. В обох культурах кіт займає особливе місце: у Марокко він є символом свободи, спритності та незалежності, тоді як у Бельгії часто асоціюється з одомашненням і стабільністю. У романі цей образ kota втілює водночас і прагнення до зв'язку з домом, і усвідомлення того, що через культурну і соціальну ізоляцію він, як і героїня, лишається на перехресті цих двох світів.

Дискусія і висновки

Дебютний роман Ясміни Ель Мессауді "Вуличний кіт", у центрі якого – автобіографічна історія представниці другого покоління марокканських мігрантів у Бельгії, промовисто ілюструє складність процесу самоідентифікації та формування ідентичності в умовах міграції, який часто характеризується внутрішнім конфліктом і постійним

переосмисленням особистої та культурної приналежності. Головна героїня, намагаючись сформулювати відповіді на питання "Хто я?", поетапно проживає процес пошуку себе та свого "дому", що є невід'ємною частиною мігрантського досвіду. Намагаючись відшукати свою ідентичність, Ясміна проходить кілька етапів, які варіюються від невдалих спроб балансувати між обома культурами до усвідомлення свого відчуження в кожній з них і бажання створити окрему групу "вигнанців", які, як і вона, не відповідають очікуванням соціуму та не належать до жодної з його груп.

Описуючи процес своєї соціально-культурної й особистісної ініціації, авторка роману рефлексує щодо того, як змінювалося розуміння сутності її ідентичності та її бачення самої себе в обох культурах залежно від віку, соціального статусу та того, як елементи, які пов'язували її з Бельгією, Марокко або світом, обмеженим стінами батьківського дому, змінювалися, переосмислювалися або ставали нерелевантними. Ясміна Ель Мессауді зауважує, що представників різних генерацій мігрантів по-різному хвилює питання своєї ідентичності, процес пошуку ними відповіді на питання "Хто я?" теж відрізняється: якщо перше покоління мігрантів ще може віднайти й ідентифікувати себе серед спільнот національних меншин, до яких належать такі ж мігранти, їхні колишні співвітчизники, то представників третьої генерації ідентичнісні питання турбують рідко, оскільки відповідаючи на питання "Хто я?", вони передовсім думають про особисті якості, а не про своє коріння та культурне походження. Найбільш проблемною генерацією залишається друге покоління: будучи народженими далеко від історичної батьківщини одного з батьків, його представники не можуть ані повністю віднайти себе в новому соціумі, ані заперечити свою часткову приналежність до культури батьків-мігрантів.

Теза про те, що результатом непростого процесу пошуку себе в умовах життя на культурному помежів'ї найчастіше буває комплексна ідентичність – доньки, сестри, подруги, колеги, знаходить відгук і логічне обґрунтування в концепції гібридної ідентичності Гомі Бгабги. Крізь призму цієї теорії роман постає дослідженням міжкультурного досвіду та формування ідентичності у сучасному світі. Головна героїня відкриває перед читачем багатозарову ідентичність, що складається з елементів різних культурних і соціальних контекстів і відображає динаміку та складність індивідуальної ідентифікації в умовах глобалізації.

Список використаних джерел

- Євтушенко, С. (2017). Проблема гібридної ідентичності у творах англо-індійських письменників. *Літературознавчі студії*, 1(1), 175–183.
- Саїд, Е. (2001). *Орієнталізм*. Основи.
- Шимчишин, М. (2020). *Географія ідентичності в художній прозі початку XXI століття*. Видавничий центр Київського національного лінгвістичного університету.
- Bhabha, H. K. (2004). *The Location of Culture*. Routledge Classics.
- El Messaoudi, Y. (2022). *Straatkat*. Uitgeverij Vrijdag.

References

- Bhabha, H. K. (2004). *The Location of Culture*. Routledge Classics.
- El Messaoudi, Y. (2022). *Straatkat*. Uitgeverij Vrijdag.
- Said, E. (2001). *Orientalism*. Osnovy [in Ukrainian].
- Shymchyshyn, M. (2020). *Geographies of Identity in Early 21st Century Fiction*. Publishing Center of Kyiv National Linguistic University [in Ukrainian].
- Yevtushenko, S. (2017). The problem of hybrid identity in the works of anglo-indian writers. *Literary studies*, 1(1), 175–183 [in Ukrainian].

Отримано редакцією журналу / Received: 17.06.24
Прорецензовано / Revised: 15.07.24
Схвалено до друку / Accepted: 18.03.25

Olha PETRENKO, PhD Student
ORCID ID: 0009-0009-2590-8078
e-mail: petrenkoolha@knu.ua
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

SEARCHING FOR YOURSELF ON THE BORDERLINE OF TWO CULTURES IN YASMINE EL MESSAOUDI'S NOVEL "STREET CAT"

B a c k g r o u n d . *The article outlines the reasons for the increased scholarly attention to the migration vector in the humanities at the end of the 20th and the beginning of the 21st century, when a new paradigm of postcolonial theory emerges: many new authors draw on their own ethno-cultural migration experiences to delineate modifications of national identity within the literary space and distinguish between the concepts of "us" and "them". The insufficient study of Dutch literature in Ukraine in general and the chosen research object in particular, as well as the need to study various aspects of migration, including from a literary perspective, substantiate the relevance and novelty of the research. The goal of this study is to analyze the peculiarities of national identity formation and self-searching within the space of the novel "Street Cat."*

M e t h o d s . *The research is based on Homi Bhabha's theory of hybrid identity or "in-between identity."*

R e s u l t s . *Jasmina El Messoudi belongs to the youngest generation of writers in Dutch literature, who represent complex and painful individual scenarios of synthesis at the borderline of cultures. In her debut novel "Street Cat," the author draws on her own experiences as a second-generation migrant to explore the unique generational dimension of self-identification, highlighting the difficulties migrants face in forming their cultural and personal identities. The article analyzes the stages of self-discovery and identity search by the main character of the novel through the lens of her personal experiences and encounters with the two cultures she grew up between, revealing the dynamic process of personal and cultural initiation in a multicultural environment.*

C o n c l u s i o n s . *Yasmina El Messaoudi's novel "Street Cat" illustrates the complex process of self-identification among migrants, accompanied by internal conflicts and constant re-evaluation of cultural belonging. The author examines how different life stages and social factors influence the understanding of identity, noting the differences in this process for different generations of migrants. Self-writing confirms the thesis of hybrid identity, revealing the complexity and multifaceted nature of personality in the context of globalization and intercultural experience.*

K e y w o r d s : *Dutch literature, migrant literature, the category of Other, identity theory, hybrid identity, imagology, self-writing.*

Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The author declares no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; in the decision to publish the results.